

EX LIBRIS
CONSISTOR CATHOLICUS
CLUJ-SIBIU

2624

6065/15

PARTIDELE POLITICE

CINCI ARTICOLE APĂRUTE ÎN „TIMPUL“

REGISTRU
AL
BIBLIOTECII

N. FILIPESCU
DEPUTAT

EX LIBRIS
ONIS FER CHE
CLUJ-SIBIU

BUCURESCI

TIPOGRAFIA SAVOIU & LAZAREANU, CALEA VICTORII, 28

VIS-A-VIS DE PREFECTURA POLITIEI CAPITALEI

1890.

Bj. 563644

~~Institutul de Studii Istorice și Social-Politice
de pe lângă C.C. al P.C.R.
BIBLIOTECA DOCUMENTARĂ~~

~~Inventar nr. 773671
80~~

26/5

PARTIDELE POLITICE

I

În Numărul său de la 21 Septembrie 1890, ziarul *România* aducea guvernului d-lui General Manu, învinuirea că ținta lui secretă este de a disolva partidele existente.

Acuzațiunea este gravă și merită a fi pe larg discutată, căci dacă s'ar putea presupune măcar guvernului o atare intențiune, el ar merita să fie combătut fără cruțare.

Cred însă că *România* confundă reformarea partidelor pe care o dorim, cu nimicirea lor, care ar constitui un adevărat pericol pentru instituțiunile noastre parlamentare.

De când se zăresc la noi primele începuturi de viață parlamentară, Istoria politică a țării se confundă cu aceia a două mari partide politice. Aceste partide cari și-au dovedit aptitudinea de a se potrivi nevoiilor multiple prin cari a trecut țara, cată și azi a fi transformate și potrivite trebuințelor moderne ale Statului.

Dar de unde noi voim regenerarea partidelor existente, alții precum radicalii, urmăresc distrugerea lor.

Aci stă pericolul: criticele temeinice pe cari le adresăm partidelor in ființă, servesc aceloră cari vor, nici mai mult nici mai puțin, de cât a sfărâma forma in care au fost turnate și in care s'au inchiepat partidele noastre politice.

Și ce legitimează această pornire — cu care nu vrem să ne facem solidari — de a rupe cu o tradițiune la adăpostul căreia s'au rădicat instituțiunile noastre moderne?

Argumentul cel mare in contra partidelor legitime din această țară este, că ele nu sunt despărțite prin deosebiri fundamentale de principii și că prin urmare nu au rațiune de a fi.

Acestei teorii îmi voiü permite a opune o alta, pe care o cred mai justă și anume aceea că: niște partide pot exista și pot avea rațiune de a fi chiar fără să existe deosebire de principii între ele *la un moment dat*; că pe de altă parte, niște partide politice nu pot funcționa împreună, când între ele sunt deosebiri fundamentale de principii.

Deosebirile de principii între partide pot fi *utile*; punctele de contact între ele sunt *indispensabile*.

In sprijinul acestei teorii, voiü lua ca exemplu, la noi in țară, un partid, precum este cel radical, care se diferențiază de celelalte partide prin modul deosebit cum el înțelege întreaga organizație socială. Și să ne inchipuim pentru un moment par-

tidul radical cu programul lui de astăzi, alternând la putere cu unul din celelalte partide existente.

Am avea azi la putere un partid care admite exproprierea proprietarilor pentru cauză de utilitate publică — și am avea apoi un alt partid, care ar pune din nou în posesiune pe proprietarii expropriați. Am avea azi un guvern care ar introduce sufragiul universal; mâine un altul, care ar restabili sufragiul restrâns. Sub un asemenea regim, fiecare modificare de cabinet ar aduce dupe sine o schimbare de constituție și am vedea țara trecând, din cinci în cinci ani, de la forma republicană la forma monarhică.

O țară cu o constituție cât de robustă, n'ar putea îndura zece ani un asemenea regim.

Și de aceea alternarea la putere a unor partide atât de adânc divizate, care pentru unii ar părea a fi un ideal, pentru noi este o curată iluziune.

Din potrivă, împrejurarea că deosebirile între două partide sunt neînsemnate, ori că la un moment dat aceste deosebiri lipsesc cu desăvârșire, nu este un cuvânt pentru ca acele partide să-și piardă rațiunea de a fi.

Acest lucru se explică lesne: ideile generale care constituiesc doctrina unui partid și care singure prin permanența lor sunt chiagul durabil al grupurilor politice, plutesc adese-ori în sfera speculațiunii și adesea nu-și găsesc aplicarea în practica zilnică. La aceste idei, care constituiesc avutul sufletesc al partidelor, se adapă mai ales frunțașii

politici cari nu aũ numai grija de a da satisfacere trebuințelor momentului, dar aũ și misiunea de a se ocupa de interesele permanente ale partidelor, d'a le păstra continuitatea in idei și d'a le indica un ideal in tot-d'a una conform cu trecutul lor.

Inșã in practica zilnicã, partidele preocupate de a da satisfacere nevoelor reale și mai apropiate ale țerei, inscriu in niște programe de actualitate, soluțiuni precise, in cari ideile distinctive ale partidelor adese-orĩ nici nu se mai zãresc.

Ast-fel se intẽmplã cã niște partide adãnc divizate, fie prin trecutul lor, fie prin tendințele lor pentru viitor, nu se diferențiazã intru nimic in prezent, și totuși aceste partide își pãstreazã rațiunea de a fi. Ast-fel vedem, actualmente, in unile țeri, precum de pildã in Statele-Unite, existãnd douẽ partide bine organizate și totuși nedespãrțite prin nici un principiu distinctiv. Și puține țeri trag mai multe foloase din existența partidelor de cãt Statele-Unite americane!

Asemenea, in Englitera, s'aũ vãzut adese-orĩ cele douẽ mari partide pãstrãndu-și organizația distinctã fãrã ca nimic, din punctul de vedere al ideilor, sã le deosibeascã

Iatã, de pildã, cum Thomas Erskine May zugrãvește fisionomia partidelor politice din Anglia in jurul anului 1860:

«Reformele legislative și progresele sociale sãvãrșite in timp de 30 de ani, șterseserã foarte mult deosebirele intre sentimentele tuturor partidelor. Se

intemeiaseră principii fundamentale și se îndreptaseră multe greșeli din legi și din Constituție. Marile câmpuri de luptă ale partidelor erau acum pacinice domenii, ocupate în comun de toate partidele. Pentru a se potrivi opiniei publice, conservatorii deveniseră liberali; pentru a nu depăși opinia publică, ultra-liberalii erau siliți a păstra tăcerea ori a se zice moderați!»

În multe privinți această situațiune a partidelor din Anglia se aseamănă cu aceea a partidelor noastre cari, după marile cuceriri politice săvârșite de 40 de ani, au nevoie de a se desvolta, păstrând în trăsături generale actuala noastră organizație politică.

Negreșit, faptul de a se menține neatînse instituțiunile noastre actuale, nu echivalează cu o politică de imobilitate: păstrând instituțiunile existente înțelegem să facem ca aceste instituțiuni să-și producă roadele.

În această ordine de idei, cred că trebuie să urmărim o induoită țintă: aceia mai înainte de a organiza și tot odată de a întări iar nici de cum de a distruge partidele noastre; apoi de a îndrepta silințele acestor partide spre desvoltarea forțelor Statului, înlăturând pentru moment luptele constituționale sterile.

În adevăr, din punctul de vedere constituțional, organizarea și disciplinarea partidelor politice prețuște adese-ori mai mult de cât o reformă con-

stituțională. Cu cât partidele noastre vor avea o organizație mai superioară, cu atât Constituția va da rezultate mai bune.

Un istoric englez, vorbind de constituția Angliei, zice: «Pentru ca o formă de guvernământ atât de complexă și combinând atâtea forțe contrarii să fi putut în genere păstra o acțiune armonică, aceasta se datorește mai ales organizațiunii partidelor, agenți pe cari Constituția abia îi recunoaște, dar cari sunt nedespărțiți de guvernul parlamentar și cari exercită cea mai mare influență, fie în bine fie în rău, asupra destinelor politice ale țerei.»

În adevăr, o Constituție nu are valoare numai prin ea însăși: virtutea ei depinde și de moravurile țerei în care ea se aplică și de valoarea partidelor ce se slujesc de dânsa.

Întărirea, transformarea și perfecționarea organizațiunii partidelor noastre sunt dar un scop ce în prima linie trebuie să ne silim a atinge. Dar această organizare a partidelor devine la rândul ei un mijloc, al cărui scop este realizarea programelor ce trebuie să fie ținta partidelor. Și aceste programe, precum am spus-o, nu au nevoie, numai de dorul de a diferenția partidele între ele, de a pune în discuțiune ideile generale de organizațiune a Statului. Ele trebuie să se silească, pentru moment, de a desvolta puterile Statului fără a pune în joc instituțiunile noastre fundamentale, cari satisfac deplin ambele noastre partide de guvernământ. Și în adevăr, Constituția noastră poate fi un admi-

rabil instrument, (mai ales mǎnuit de niște partide bine organizate) spre a realiza un vast *program de afaceri*, menit a desvolta bogățiile țerii, a spori bunul trai material și moral, a îmbunătăți soarta diferitelor clase ale societății și a organiza in mod mai potrivit nevoelor țerei, diferitele servicii publice.

Cred însă, că faptul de a ne menține pe tere-nul ideilor practice și de a înlătura luptele constituționale, nu trebuie să intunece noțiunea de partid. Căci, precum un partid nu poate pretinde a dobândi puterea pe câtă vreme nu ar putea da țerii făgăduiala unui program de reforme imediat realizabile, asemenea un program, ori-cât de bogat in reforme practice,— dar care aducând confusiunea in idei, ar fi in stare să disolve partidele — ar constitui un pericol pentru instituțiunile noastre parlamentare.

De aceia cred că, cu cât împrejurările vor circumscri mai mult lupta dintre partide la reforme practice de amănunt, cari in genere exclud ideile generale ce prin ele singure pot diferenția partidele, cu atât noțiunea de partid trebuie mai mult întărite și partidele politice trebuiesc mai puternic organizate.

II

In ori-ce Constituție, partea esențială și care domină cele-lalte materii constituționale, este aceea care prevede modul cum se schimbă puterea executivă. Se poate zice că o Constituțiune este aproape perfectă, când permite înlăturarea la timp a guvernelor uzate și când asigură înlocuirea acestor guverne, in mod pacinic și normal.

Să cercetăm dar in ce mod funcționează din acest punct de vedere sistemul nostru Constituțional.

Și mai ănteiū se cade să înlăturăm ori-ce comparație între regimul nostru parlamentar și cele două tipuri extreme de regim reprezentativ azi existente: cel englez și cel german. Suveranul nostru nu are dupe Constituțiune puterile întinse pe cari le are Impăratul Germaniei, care dupe plac alege puterea executivă in afară de parlament. Pe de altă parte, nu avem nici un corp electoral și un Parlament care să se asemene cu corpul electoral englez și cu camera Comunelor, in cât să putem practica sistemul guvernului de cabinet așa cum el funcționează in Anglia unde puterea legiuitoarea nu numai restoarnă guvernul, dar de-

semnează chiar în modul cel mai precis pe cei ce trebuie să vie la cârmă.

La noi există un sistem intermediar, în care nici Coroana nici Parlamentul ori corpul electoral, n'au de fapt o putere exclusivă în ceea ce privește schimbarea guvernului, dar în care ambele aceste puteri își dau un ajutor mutual. Corpul electoral și Parlamentul nu restoarnă în genere guvernele și mai puțin desemnează pe urmașii lor. Ei dau însă prețioase indicațiuni de care Coroana ține seamă pentru a veni în ajutorul partidelor când eforturile lor sunt insuficiente spre a înlătura un guvern uzat ori a schimba o situație primejdioasă.

Sistemul nostru reprezentativ ar putea în fapt să se asemene mai mult cu cel ce se practică în Spania de la o vreme încoace.

Ce este însă demn de notat, sunt roadele excelente ce de un timp încoace a dat acel sistem, într-o țară atât de frământată de revoluțiuni cum este Spania, grație mai ales abnegațiunii șefilor celor două mari partide. Actuala Regentă, ajutată de sfaturile înțelepte ale acestor șefi, a isbutit să asigure Spaniei o eră de liniște și de progres, făcând să alterneze la putere cele două mari partide și nesocotind grupurile extreme ori nuanțele intermediare.

Am văzut acum câți-va ani pe d. Canovas del Castillo, șeful partidului conservator, retrăgându-se de bună voie de la putere, de și dispunea de o

mare majoritate in Cortese și recomandând ca urmaș al său pe d. Sagasta, șeful partidului liberal.

Acesta după ce guvernă Spania mai mulți ani în liniște, și avu fericirea d'a realiza numeroase reforme, grație mai ales opozițiunii înțelepte și relativ moderate ce-i făcu d. Canovas, se retrase la rândul lui de bună voe. Când d. Sagasta văzu că disidențele liberale nu-i mai permit a păstra unitatea în partidul liberal și că partidul conservator este în ajun d'a se dizolva, el sfătui pe rege să însărcineze pe d. Canovas să întocmească o nouă administrație conservatoare și să nesocotească pe șefii grupurilor intermediare.

În luna lui Iulie 1890, câte-va zile după venirea la putere a d-lui Canovas, acesta explică astfel cauzele crizei ce 'l adusese la putere :

«Orî-care ar fi sistemul electoral, guvernul existent are, la noi, în tot-d'a-una majoritatea în alegeri... Ast-fel dar, din două lucruri una : orî guvernul se va perpetua la putere, orî prerogativa regală trebuie să intervie pentru a schimba politica și a permite partidelor să se succedeză în mod pacinic și legal la putere. Ast-fel sub Domnia lui Alfons al XII, acest Domn a avut în tot-d'a-una nestrămutată hotărîre de a lăsa partidele liberale și conservatoare să se înlocuiască rînd pe rînd la guvern...

«De altminterî împărtășam atât de mult această părere, în cât eu însuși, în 1881, oferii Regelui

pretextul de a congedia pe conservatori și de a chema pe d. Sagasta.

«Această idee de a face ca cele două mari partide monarhice să se succedă la putere, îmi pare a fi cauza de căpetenie a crizei actuale»...

Negreșit, se poate ca acest sistem să nu fie pentru unii idealul în materie de constituționalism. Se poate ca unii să incline spre sistemul prusian iar alții să prefere sistemul guvernului de cabinet englez. Se poate că, ca tendință pentru viitor, partidele noastre să se orienteze spre unul sau altul din aceste două forme de guvern. Azi însă, trebuie să recunoaștem că este multă asemănare între sistemul nostru reprezentativ și cel din Spania.

Pe lângă aceasta, trebuie să recunoaștem că soluțiunea constituțională pe care Coroana a adoptat-o cu succes în Spania, presupune ca condițiune esențială existența a două mari partide.

Trebue negreșit să existe *cel puțin* două partide pentru ca unul retrăgându-se de la putere să fie altul pregătit pentru a-i lua moștenirea.

Nu trebue să fie *mai mult de cât două*, fiind-că multiplicitatea partidelor nu poate de cât să multiplice ocaziunile de favoritism pentru Rege și cauzele de nemulțumire pentru partide.

Cu două partide, Suveranul poate avea deplină libertate de a schimba situațiile politice încordate, fiind că intervenția regală se mărginește a înlătura guvernele uzate. Însă cu înmulțirea grupurilor politice, Regele nu are numai puțința de a schimba

guvernul ci și latitudinea de a alege, după bunul său plac, noul guvern între nenumăratele grupuri ce aspiră la putere.

Această latitudine atrage însă după sine, nemulțumirea tuturilor grupurilor ce nu beneficiază de favoarea regală. Dacă dar pe de o parte, Coroana câștigă în putere, pe de altă parte ea păgubește inzecit în prestigiu.

În articolul precedent am căutat a arăta întru cât și asupra cărora principii se pot deosebi partidele noastre. În prezentul articol m'am silit a dovedi că existența a două partide este absolut indispensabilă, în afară de oricare considerație de principii, numai ca un simplu *procedeu de guvernământ*, ca un simplu *mecanism constituțional*.

III

Un partid presupune o organizație, o erarchie și o disciplină.

Nu trebuie dar să ne mirăm dacă, pe lângă adversarii de principii ai organizației partidelor, vedem rădicându-se în contra noastră toți acei cari găesc în ființa partidelor, o piedică la niște ambițiuni pripite.

Acești din urmă neputându-se reclama de ideile partidului din cari au eșit, găesc comod a se infățișa ca apostolii «nouilor curente nesocotite de vechile partide.» Argumentul lor de căpetenie în contra partidelor existente este acesta: «Partidele vechi au avut o misiune pe cari 'și-au îndeplinit'o; ele corespund la niște trebuințe acum în mare parte indestulate. Azi s'au produs alte nevoi cari trebuiesc satisfăcute și cari ies din cadrul programelor partidelor existente. Deci, la idei noi, partide noi.»

Ei bine, cutez a zice că a raționa ast-fel, înseamnă a nesocoti și natura și scopul și condițiunile de existență a partidelor.

Partidele politice nu purced de la niște dogme. Ele nu sunt închise în niște principii imuabile.

Intr'aceasta ele se deosibesc de sectele religioase, a căror credință se resumă intr'un document revelat și cari trăesc numai cât trăește și dogma pe care o represintă.

Partidele politice nu sunt incuiate intr'o formulă. Ele sunt in contact cu nevoile multiple ale unei țări; in contact periodic și obligatoriu cu corpul electoral.

Partidele moderne, pătrunse de spiritul științific de cercetare al secolului nostru, aū decī, nu numai sarcina de a studia și de a satisface toate aceste nevoi; ele aū și puțința, prin alternarea lor la putere, de a observa curentele noū ale opiniunii publice din indoitul punct de vedere al autorității care preocupă mai mult pe guverne și al libertății care ingrijește mai mult opozițiile.

Și in această privință tot Anglia ne procură un invățământ util: cele două mari partide cari, sub denumirea lor actuală de *whigs* și *tories* există de două secole, aū putut satisface pe deplin nevoile multiple și aspirațiunile diferite ce s'aū produs in acest lung decurs de ani. Și slavă Domnului, sub toate raporturile Anglia a suferit niște transformări uriașe in răstimpul acesta.

Prevēd insă obiecția: ea a fost chiar formulată deja. «Nu știm ni se zice, ce e in Anglia, dar la noi, partidele politice dau prea puțină luptă de idei, prea se coboară la lupte meschine de persoane, prea adese-orī cad in contradicții, prea ușor își uită principiile.»

Ași putea răspunde pur și simplu că aceste defecte nu sunt de esența organizațiunii de partid, ci sunt inerente firei omenești.

Imbrățișând toate ramurile de activitate ale țării lor, partidele politice, produse fatale ale acestei țări, nu pot fi alta de cât oglinda credincioasă a majorității acelei națiuni; ele nu se pot deosebi de aceea ce se numește *l'état de la société* al țării aceleia.

Ar fi dar lucru firesc de a nu pretinde ca un partid în adevărata accepțiune a cuvântului, un partid care nu e numai un cenacol de oameni de elită, dar care are rădăcini în țară, să producă alte roade de cât acelea ale solului din care a crescut. Totuși se poate afirma că tocmai existența partidelor reduce la un minimum posibil acele neajunsuri.

Căci partidele politice nu numai închiagă la un loc un număr oare-care de oameni de principii. Ele au putința de a disciplina chiar pe acei asupra cărora ideile n'au un ascendent suficient, și rețin, chiar prin simple convențiuni, multe convingeri subrede.

Și ast-fel închiegate, partidele sunt într'o măsură oare-care, legate de trecutul și de angajamentele lor. Rămâne opiniunii publice sarcina de a veghia de aproape și de a aminti cu putere partidelor aceste angajamente.

În tot cazul, niște partide având o continuitate istorică vor avea mai multă unitate de convingere

Institutul de Studii Istoric și Social-Politice
de pe Îngă C.C. al P.C.R.
BIBLIOTECA DOCUMENTARĂ

2

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ "CAROL I"

140 77367/100

și de purtare de cât niște grupări cari se nasc azi pentru a peri mâine, cari apar pentru susținerea unor idei și mor o-dată cu ideia lor. In adevăr, ce ar putea garanta pentru consecuența acestor grupuri efemere? Trecut nu aș, un principiu stabil nu le leagă, angajamente n'aș față cu nimeni.

De altminteri, o lungă experiență ne dovedește cât de ilusorii aș fost speranțele cu cari s'aș născut acele grupuri politice și cât de tenace este favoarea de care se bucura in opinia publică cele două mari partide atât de mult criticate și invidiate.

Fracțiunea din Moldova nu mai e de cât o amintire, *Centrul* e uitat de mult, *Disidența liberală*, care se afirma ca un partid având o viață a lui proprie, a reintrat in organizația partidului liberal-național. Ca un fluviu uriaș care inghite pîrîiașele ce se formează dintr'insul, cele două mari partide aș copleșit aceste manifestațiuni sporadice.

Partidul liberal a căruî moarte mulți prooroci falși aș anunțat'o, există și n'are cuvânt să dispară.

Iar partidul conservator, cu toate prigonirile pe cari le-a suferit in timpul unui indelungat șir de ani, a menținut falnic, in fața partidului liberal un steag sub care s'aș adăpostit toți cei ce aș luptat pentru răsturnarea unui regim despotic.

Și când cine-va, dându-și acum in urmă luxul comod de a releva câte-va inconsecințe in purtarea noastră din acele timpuri când se pornise o luptă de exterminare in contra partidului conser-

vator, ne întreba : «Ce ați spus, ce a-ți făgăduit, ce a-ți făcut în acei 12 ani», d. Al. Lahovary răspundea : «Ca Sîeyès în timpul Teroarei, pot spune : «Am trăit.»

IV

Cele ce am spus in privința grupului radical mi-aș atras din partea d-lui Panu un răspuns apărut in numărul de erî al *Luptei*.

Ca acel filosof din antichitate, care pentru a demonstra mișcarea, umbla, d. Panu pentru a dovedi posibilitatea existenței grupului radical zice: «Iată, existăm.»

Nu tăgăduesc și n'am tăgăduit existența grupului radical, grup, ce e drept, puțin numeros de și interesant prin cestiunile pe cari le agită și util chiar prin silințele sale d'a deștepta cele-l'alte partide asupra multor cestiuni importante.

Ceea-ce însă am susținut este că, fiind date deosebiri fundamentale de principii dintre radicali și cele-l'alte partide, grupul radical nu poate exista ca partid de guvernământ, pe câtă vreme vor exista cele-l'alte partide constituite pe baza lor actuală.

Când aceste partide vor fi distruse, va veni poate rëndul radicalilor d'a cârmui această țară; până atunci însă nu.

D'aceia găsesc că d. Panu e prea ambițios, ori e prea puțin ambițios.

Cred că radicalii sunt prea ambițioși când pre-

tind că pot deveni unul din partidele de guvernământ din această țară; orî ei nu sunt destul de ambițioși, ei nu aû curajul singurei ambițiuni pe care ar putea-o avea, aceea, că distrugînd toate cele-l'alte partide să nu mai rămîna de cît un singur partid: cel radical.

Nu tăgăduesc, că partidul radical ar putea după ce ar fi distrus pe toate cele-l'alte partide, să ajungă la putere și să 'și aplice programul; să proclame Republica; să introducă sufragiul universal; să exproprieze pe proprietari, etc. Pretind însă că nu e posibil ca un partid să săvêrșească, in mod periodic o asemenea operă, și ca un altul să vină la rîndul lui, de pildă din 5 in 5 ani, să restabilească monarchia, să reintroducă censul electoral, să pună din nou in posesiune pe proprietarii expropriati.

D'aceia recunosc că partidul radical ar putea rîmîne *singurul* partid de guvernământ din această țară; nu cred însă că el ar putea fi alături de partidele politice constituite pe baza lor actuală, *unul*, din partidele de guvernământ chemate a alterna la putere.

Dar d. Panu lărgind discuțiunea, intinzînd'o la cele-l'alte țeri cari practică regimul parlamentar zice: «Cît de frumoasă ar fi teoria d-voastră asupra partidelor, ea nu e posibilă. Vedeti, in nici o țară nu există numai doue partide; pretutindenî există cel puțin trei.»

Nu tăgăduesc că in unele țeri există mai mult

de două partide. Ceea-ce însă afirm e că în țările unde sunt numai două partide sistemul parlamentar funcționează bine, iar în țările unde sunt grupuri mai numeroase, parlamentarismul dă rezultate rele.

În Franța, în Italia, în Grecia unde există grupuri numeroase, parlamentarismul nu funcționează în mod normal și dă chiar rezultate foarte rele. Cred că acest lucru e atât de indiscutabil, în cât nu mai insist.

Din potrivă în Belgia, în Spania de un timp încoace, în Anglia, în Statele-Unite, unde nu există de cât două partide de guvernământ, sistemul reprezentativ dă rezultate bune.

În ceea-ce privește Belgia, voi citi părerea d-lui Emile de Laveleye. Aleg dinadins pe d. de Laveleye fiind-că e radical. Căci dacă d. Panu tratându-mă pe mine de spirit ruginit, lucrul se prinde; îi va veni de sigur mai greu d-lui Panu de a o lua de sus cu d. de Laveleye și de a-i adresa aceste cuvinte pline de milă pe care le rostește la adresa unui reacționar ca mine: «Să lăsăm biata omenire ca să meargă cursul ei evolutiv și să nu ne mai dăm silința a o viri în calupuri înguste, în cari nu mai poate sta un singur moment.»

Iată ce zice d. E. de Laveleye despre partidele din Belgia:

Nicăeră, regimul parlamentar nu funcționează în mod mai corect de cât în Belgia, fiind că în Camere nu se află de cât două partide. Linia de demarcație e atât de adâncă,

in cât nici printre Represintanți, nici printre Senatori nu există un singur disident, un singur mixt ori indoios. In-
dată ce interesul de partid e pus în cauză, voturile sunt de
minune cunoscute de mai înainte. Faptul de a părăsi mi-
nisterul în ziua pericolului, ar fi privit ca o trădare și ar
face pe deputatul culpabil să 'și piarză locul în Parlament...
Adese-ori se vorbește de servilism și se laudă independența.
Mare greșală. Guvernul parlamentar nu poate exista de cât
prin disciplină în sânul partidelor. Altminteri, el produce
numai confusiunea, neputința și deconsiderațiunea.»

Nu mai vorbesc de Spania, de care m'am ocu-
pat pe larg într'un articol precedent. Negreșit și
în Spania există liberali-disidenți, radicali, repu-
blicani, însă aceste grupuri sunt nesocotite de Co-
roană și de cele două mari partide constituite. Și
de când aceste nuanțe intermediare sunt sistema-
tic înlăturate de la guvern, și puterea alternează
între cele două mari partide, liberalii și conserva-
torii, Spania ne dă spectacolul unei desvoltări paci-
nice și fecunde.

Cât pentru Anglia, nimeni nu va tăgădui bine-
facerile pe cari această țară le datorește existenței
celor două partide clasice. Neputându-se tăgădui
aceasta, se caută a se dovedi că cu toate servi-
ciile aduse Angliei de *whigs* și de *tories*, azi nu
mai există două partide, azi s'a adăogat un al
treilea partid, radicalii.

Ei bine, aceasta este o eroare absolută. D. Cham-
berlain a declarat el însuși că radicalii nu sunt
de cât o nuanță a partidului liberal, că progra-

mul său nu se opune ci se adăogă la programul d-lui Gladstone, acesta fiind un minimum de reforme necesare, iar al său un maximum de reforme posibile.

Dacă existența unor asemenea nuanțe în sânul unui partid sau chiar existența vremelnică a acestor grupuri în afară de cele două mari partide, ar fi o probă că nu există numai două partide de guvernământ în Anglia, atunci ași desfide pe oricine să 'mă dovedească, lucru de altminteri neindeios, că au existat vre odată în Anglia două partide și numai două. Căci de când există partide în Anglita, au existat nuanțe și disidențe. În timpul revoluției franceze a fost în Anglia un partid liberal moderat și un partid liberal înaintat precum și un partid *ultra-tory* alături de un partid conservator-liberal. Sub domnia lui George al III-lea se formase partidul *amicilor regelui*.

Toate aceste grupuri însă au dispărut și ceea ce a rămas sunt cele două mari partide cari există și azi și despre cari d. Franqueville zice :

«Că sunt alianțe vremelnice, într'un scop determinat, aceasta se vede astăzi și probabil se va mai vedea în viitor; că ideile bărbaților politici se modifică și că vechile partide *se reconstituiesc* în condițiuni deosebite, aceasta e mai mult de cât probabil; — dar este cert că vor fi tot d'a-una două curente de opinie și ca consecință, *tot-d'una două partide politice.*»

Dar exemplul cel mai interesant pentru parti-

dele noastre politice este acela al Statelor-Unite.

Există în Statele-Unite americane, două partide tot atât de adânc despărțite prin organizația lor, cât sunt de puțin divizate prin cestiuni de principii. În contra acestor partide, cărora li se poate adresa multe critici meritate, s'a ridicat un grup nou, *Independenții*. Aceștia în loc de a intra într'unul din partidele existente și d'a căuta să-l transforme și să-l regenereze, au vroit să distrugă toate partidele existente și să pună în loc partide noi, croite după singurele reguli ale logice și ale rațiunei pure.

Resultatul acestei întreprinderi, rezultat care ne poate și noi servi de învățământ, a fost că «Independenții» au fost striviți între cele două mari partide cari trăesc și azi și n'au cuvânt să dispară, cu toate invinuirile ce li se pot aduce.

V

Față cu teoriile ce ies la iveală de la un timp, că misiunea partidelor istorice s'a îndeplinit, se cade să cercetăm care trebuie să fie în această chestiune atitudinea partidului conservator și aceea a partidului liberal.

În cea-ce privește pe partidul conservator, el trebuie mai întâi să recunoască în teoria celor două partide, un principiu care se aseamănă foarte mult cu un alt principiu eminent conservator: principiul monarhic. Căci, ca și pentru Monarhi există pentru partide un fel de legitimitate.

Întreg principiul monarhic reșede în această idee, este mai bine a avea pe Tron un om de o valoare poate mediocră, dar care moștenește puterea fără lupte, după o normă stabilită de mai înainte, ceea-ce exclude rivalitățile și impune autoritatea Suveranului, — de cât un om de o valoare poate superioară, dar nepregătit pentru prima magistratură din Stat și care și-ar datori înălțarea unor lupte prea încordate, cari pot primejdui însuși existența Statului.

Orî-cine recunoaște valoarea acestui principiu,

trebuie să prețuiască cât de mare este folosul ca puterea să treacă în mod liniștit și normal de la un partid încercat în lupte la un altul ale cărui principii și personal sunt de toți cunoscuți și care este pregătit pentru a culege moștenirea puterii.

Dar nu numai că două partide legitime pot mai bine de cât ori-cari altele să asigure tranziții liniștite în schimbările de regim. Singure asemenea partide pot avea asupra opiniei publice autoritatea ce se cuvine să aibă acești factori cari într'un regim de opinie, trebuie să păstreze direcțiunea spiritelor.

O scurtă digresiune va lămurii pe deplin această propozițiune.

Bagehot zice că instituțiunile politice trebuie să aibă calități *imposante* și calități *eficiente*. Prin părțile eficiente din o Constituție, el înțelege acelea cari sunt menite a produce rezultate practice; prin calitățile imposante se înțelege un oare-care aparat merit a inspira respectul maselor.

Valoarea Constituțiunii engleze, reșede în mare parte, după Bagehot, întru aceasta că are părți imposante, istorice, majestuoase, teatrale, ce sunt dobândite ca moștenire de la trecut și cari exercită un farmec puternic asupra maselor.

Ei bine, ca și Constituțiunile, partidele politice trebuie să aibă ceva imposant. Într'un Stat democratic, partidele trebuie să obție sufragiile nu numai a unei elite dar și a maselor populare. De aceea va fi în tot-d'a-una mai bine priceput un partid care și-a

făcut probele, care a jucat un rol în momentele critice și a cărui principii nu numai sunt neted afirmate, dar au și pătruns în masele populare sub forma acelor firme și etichete simple care sunt sinteza unei doctrine și resumatul unei legende.

Dar pe lângă aceste considerațiuni cari, nu se poate să nu fie prețuite de ori-ce conservator, mai e și aceasta că două partide pot mai bine de cât ori-ce altă divisiune, ori-ce altă *departure* a grupurilor politice, cum zic Englezii, să asigure stabilitatea într'un regim parlamentar.

În adevăr, când în loc de două partide există trei, cu forțe aproape egale, se pune în mod firesc această alternativă: ori două din acestea se coalizează pentru un timp oare-care și atunci revenim la tipul celor două partide, tip însă mai inferior în specie, căci în loc de un partid omogen avem o coaliție; — ori două din aceste grupuri, unindu-și puterile au în tot d'a-una puțința de a răsturna ministerul, fără a putea forma un guvern durabil. Avem astfel o permanentă nestabilitate, din cauza oscilațiunii grupului celui mai slab, când spre dreapta când spre stânga.

În fine, pe lângă folosul unei mai mari stabilități, existența a două partide mai este și o garanție de moderațiune relativă în luptele politice.

Este evident că două partide cari își recunosc oare-cum existența legală una alteia, cari pe lângă multe puncte de deosebire au și unele puncte de contact, își vor discuta faptele și nu vor pune în

causă, din prima zi a unui guvern nou, însuși rațiunea de a fi a celui guvern. Este evident că niște partide legate de un trecut care angajează și având siguranța de a-și avea rându-lor de putere nu vor putea face din orî-ce cestiune o armă de partid. Este evident în fine, că niște partide cari chemate fiind a se înlocui, au conștiința că vor trebui să recunoască la putere legalitatea operii predecesorilor lor, vor fi mai circumspecte în alegerea procedurilor lor de opoziție.

Toate acestea cred că sunt idei conservatoare.

De aceia nu pot pricepe ca un partid conservator să poată susține o altă teorie fără a renega însuși principiile sale.

Cât pentru partidul liberal, el are un îndoit motiv de a fi apărătorul teoriei celor două partide. Pentru dînsul este aci în joc și o cestiune de principiu și interesul propriei sale conservațiunii.

Ca cestiune de principiu, el trebuie să recunoască în existența partidelor un intermediar necesar între corpul electoral și cercurile cărmuitoare dintr'o țară. Într'un regim de opinie, cum este sistemul parlamentar, cestiunile transcendente trebuie simplificate; programele compuse din proiecte de legi trebuie rezumate; făgăduelile trebuie chezășuite.

Această operă n'o pot face de cât partidele politice, și cu cât dreptul de sufragiu este mai întins, cu cât adică idealul liberal este mai com-

plect realizat, cu atât partidele devin mai indispensabile pentru o sinceră practică a regimului parlamentar.

Dar pe lângă această cestiune de principiu, mai este și un interes egoist, interesul propriei sale conservățiuni care trebuie să indemne pe partidul liberal a deveni cel mai hotărât partisan al teoriei celor două partide.

Mai mult ca ori-care altul, partidul liberal este expus ca dintr'insul să se nască grupuri peste grupuri. In tot-d'a-una se vor găsi grupuri mai extreme de cât cele mai extreme, cari împingând principiile liberale in ultimele lor consecințe, vor tăgădui partidului liberal rațiunea lui de a fi.

Partidul liberal nu poate să nu vază că desagregarea partidelor este pericolul cel mare care îl amenință in viitor, mai ales când va fi lipsit de omul care, debutând la putere prin un rebel fericit a știut de 44 ani să menție unitatea partidului liberal.

Am arătat mai sus că pe lângă punctele deosebire trebuie să fie și puncte de contact între partide.

Unul din aceste puncte de contact, este recunoașterea in comun a teoriei celor două partide, este recunoașterea reciprocă a legitimității partidului liberal și a partidului conservator.

Dar pentru a imprăștia de la inceput ori-ce echivocă, trebuie să spun că vorbind de un «punct de contact» între liberali și conservatori, repudiăm

negreșit ori-ce conlucrare, in ori-ce timp și sub ori-ce formă a acestor partide.

De altmintrelea o asemenea explicație nici nu e necesară in cea-ce ne privește. Noi cari timp de 12 ani am combătut fără cruțare guvernul liberal, dar cari am fost adversari leali de și neimpăcați ai d-lui Brătianu; noi cari am căutat pe toate căile a răsturna de la guvern partidul liberal, nu însă a 'l disolva sau a-'i escamota puterea, nu ne putem înțelege cu liberalii, *de cât pentru a rămâne vrăjmași*. Lupta intre dânșii și noi neputând avea sfârșit, nu putem avea înțelegere cu dânșii de cât pentru a delimita terenul pe care avem să ne combatem.

Prin urmare, departe de a fi, cum am fost acuzați, vrăjmașii partidelor politice, privim ca o necesitate pentru țară existența celor două mari partide: liberalii și conservatorii. Și in loc de a spune cum zic unii «partidul liberal trebuie să piară,» credem că partidul liberal trebuie să trăiască. Căci existența partidului liberal este însuși rațiunea noastră de a fi.

EX LIBRIS
DNE FER CHOU
CLUJ-STRAU

1887. 24
1887. 24
1887. 24